

Helse- og omsorgsdepartementet
Postboks 8011 Dep
0030 OSLO

Deres ref: 14/3602   **Vår ref:** 2015/50883-2   **Arkivkode:** 008   **Dato:** 24.04.2015

Høringsuttalelse - Lov og forskrifter om gjennomføring av rusomsorgen

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) viser til høringsbrev av 30. januar 2015 om forslag til ny gjennomføringsforskrift for rusomsorgen og forslag til endringer i helse- og omsorgstjenesteloven § 12-4 og spesialisthelsetjenesteloven § 3-14. Høringsfrist er 4. mai 2015.

Bufdir har forespurt regionene i Barne-, ungdoms og familieetaten om innspill, og vi har ved gjennomgang av forslagene hatt særlig fokus på om lov- og forskriftsendringene ivaretar barn og unges rettigheter, vern av personlige integritet og rettsikkerhet. For eksempel vil personer under 18 år som vedvarende bruker rusmidler, kunne fylle vilkårene for tvangsinleggelse både etter barnevernloven § 4-24 og helse- og omsorgstjenesteloven § 10-2 og eventuelt 10-3 om de er gravide. Tilsvarende vil kunne gjelde innleggelse etter helse- og omsorgstjenesteloven § 10-4 og barnevernloven § 4-26. Etter vår vurdering bør det være en viss sammenheng mellom regelverkene som regulerer bruk av tvang og andre inngrep i den personlige integritet, når målgruppen kan være den samme. Våre innspill er derfor gitt på bakgrunn av vår kjennskap til de rammene for bruk av tvang og andre inngrep i den personlige integritet som er regulert i barnevernloven § 5-9 og forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.

Innledningsvis vil vi bemerke at på tilsvarende måte som innholdsfortegnelsen i helsedirektoratets rapport, bør det vurderes om forskriften bør inndeles i kapitler, noe som vil kunne gi bedre oversikt over bestemmelser som er generelle, hvilke bestemmelser som er tvangstiltak, og hvilke bestemmelser som omhandler saksbehandling og klage.

Nedenfor følger vår vurdering av foreslåtte endringer i lov og utvalgte bestemmelser i forskriften.

Endring i lovhemler

Bufdir støtter helsedirektoratets og departementets forslag om at helse- og omsorgstjenesteloven § 12-4 fjerde ledd og spesialisthelsetjenesteloven § 3-14 andre ledd bør gi en uttømmende liste over tvangstiltak som kan reguleres i forskriften. Vi mener det vil kunne gi enda bedre oversikt og sammenheng mellom lov og forskrift, om listen over tvangstiltak i lovforslagene, fulgte tilsvarende rekkefølge i forskriften. Det bør vurderes om det er nødvendig å vise til formål eller vilkår for bruk av tvang i listen, eller om det er tilstrekkelig å gi en oversikt over tvangstiltakene. Det bemerkes at bestemmelsen om forbud mot rusmidler og farlige

gjenstander (bokstav c) ikke er forslått videreført i forslag til ny forskrift. Forbud mot alkohol og andre berusende midler kan etter ny forskrift reguleres i husordensreglene, jf. § 4 første ledd, og er slik vi forstår det ikke lenger definert som tvangstiltak, men begrensning som kan foretas i kraft av institusjonens ansvar for forsvarlig drift. Heller ikke bestemmelsen om adgang til å nekte permisjon er foreslått videreført i ny forskrift (bokstav g).

Bufdir støtter forslaget om at helse- og omsorgstjenesteloven § 12-4 femte ledd bør gi forskriftshjemmel også for private institusjoner for personer med rusmiddelproblemer uten avtale med kommunen, og som er finansiert helt eller delvis gjennom statlige tilskuddsordninger. I liket med Helsedirektoratet mener Bufdir at rettsikkerhetshensyn taler for at § 12-4 femte ledd også bør gi forskriftshjemmel for private institusjoner for personer med rusmiddelproblemer uten avtale med kommunen eller avtale med regionalt helseforetak. Dersom slike institusjoner ikke skal omfattes av forskriften, vil legalitetsprinsippet sette grenser for hvilke tvangstiltak som kan benyttes. Bufdir deler Helsedirektoratets vurdering med hensyn til at det likevel vil være uklart hvor langt samtykke fra den enkelte kan benyttes som grunnlag for tvang. Bestemmelsene i lov og forskrift knytter tiltak opp mot materielle vilkår, til personell kompetanse, til sakbehandlingsregler og klagerett til fylkesmannen. Disse rettsikkerhetsgarantiene vil ikke gjelde om tiltak kun skal baseres på samtykke.

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker har i dag, tilsvarende som for plasseringer etter barnevernloven § 4-24, eksklusiv kompetanse til å fastsette urinprøvetaking for tvangsinnlagte pasienter. Bufdir støtter Helsedirektoratets forslag om at kompetansen til å treffe vedtak om rusmiddeltesting overføres til institusjonen ved innleggelse hjemlet i § helse- og omsorgstjenesteloven § 10-2 og § 10-3, herunder midlertidige vedtak. Vi er enig at kompetansen til å fatte vedtak bør legges til institusjonens leder eller den lederen har gitt fullmakt, men det bør presiseres i merknadene hvilken kompetanse den/de med fullmakt skal/bør inneha. Videre mener vi det i tillegg til vedtak, bør vurderes om det skal stilles krav om protokollføring når testing gjennomføres, tilsvarende som i forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjoner.

Bufdir støtter også forslaget om å åpne for rusmiddeltesting av biologisk materiale. Bufdir er enig i at dette er fremtidsrettet, og at det er i pasientens interesse at alternative og mer treffsikre metoder for rusmiddeltesting benyttes. Rusmiddeltesting via spytt og utåndingsprøve vil av mange pasienter og brukere kunne oppleves mindre inngripende enn urinprøvetaking. Vi legger til grunn at Helsedirektoratets prosedyrer for rusmiddeltesting vil regulere hvordan de ulike formene for rusmiddeltesting skal gjennomføres. Vi støtter også departements forslag om at det bør være adgang til å rusmiddelteste pasienter med rusmiddelproblemer når de er innlagt i det psykiske helsevernet, og at slik hjemmel gis ved endring av psykisk helsevernloven § 1-1 a.

Endring av forskriften

§ 1 Formål

Vern av den enkeltes personlige integritet kan forstås som noe mer enn å avklare når det er adgang til å bruke tvang og å hindre at tvang benyttes i større utstrekning enn nødvendig. Forskriften regulerer også inngrep i den enkeltes personlige integritet som kan settes i kraft av institusjonens ansvar for å ivareta forsvarlig drift. Kravene til saksbehandling og retten til å klage har som formål å ivareta den enkeltes rettsikkerhet. Vi mener derfor det er mer dekkende, på tilsvarende måte som i forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon¹, at det fremgår av formålsbestemmelsen at forskriften skal bidra til sikre at

---

¹ Fastsatt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 15. november 2013

personer med rusmiddelproblemer under opphold i institusjon gis forsvarlig behandling, omsorg og rehabilitering, og at den enkeltes personlige integritet og rettsikkerhet blir ivaretatt.

I formålsbestemmelsen fremgår det at bruk av tvang bare kan skje når det er strengt nødvendig av hensyn til pasienten og brukeren selv, av hensyn til andre medpasienter og brukere, eller av hensyn til ansatte på institusjonen. Det bør vurderes om dette er en materiell regel som heller bør fremgå av § 3 første ledd andre punktum.

§ 2 Virkeområde

Det vises til innspill gitt ovenfor under endring i lovhjemler tredje avsnitt.

§ 3 Vern av personlig integritet

Det bør utdypes i merknadene til bestemmelsen hva som menes med «restriksjoner». Eventuelt vurderer om det kan utelates fra forskriften.

Bufdir foreslår at ordlyden i annet ledd tydeliggjør at både hensynet til ansatte, pasienter og brukere inngår i institusjonens ansvar for forsvarlig drift:

«Så langt det er forenelig med formålet med oppholdet og institusjonens ansvar for å ivareta forsvarlig drift, herunder hensynet til *ansatte og andre* pasienter og brukere, skal institusjonen drives slik at pasient og brukers mulighet til å bestemme over seg selv blir ivaretatt.»

Bufdir synes det er bra at det i fjerde ledd er presisert at institusjonen skal ta hensyn til den enkeltes seksuelle legning.

§ 4 Husordensregler

Husordensregler er normeringer som er vedtatt av institusjonen, og som skal sette rammebetingelser for alle som oppholder seg på institusjonen. Bufdir støtter forslaget om at alle institusjoner skal ha husordensregler, og at husordensregler og revisjon av disse, skal forelegges fylkesmannen.

Det fremgår av § 4 fjerde ledd at innholdet i husordensreglene vil avhenge av formålet med oppholdet. Bufdir reiser spørsmål om formålet med oppholdet er en egnet norm for hva husordensregler kan inneholde, særlig hvor institusjonen har flere formål og/eller har pasienter som både er innlagt frivillig og på tvang.

Husordensregler kan ikke regulere tvangstiltak som krever hjemmel i lov og forskrift. De fleste bestemmelser i forskriften som regulerer tvangstiltak stiller krav om at det må foretas en konkret og skjønnsmessig vurdering av om tiltaket er nødvendig for å oppnå formålet med oppholdet. I forskrift om rettigheter og bruk av tvang i barneverninstitusjoner er «institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel for alle på institusjonen» normen for hva husordensregler kan inneholde.²

§ 6 Rusmiddeltesting

Det bør vurderes om begrensninger i samtykkekompetansen, særlig hvem som må samtykke på vegne barn, jf. pasient- og brukerrettighetsloven kap. 4, bør presiseres i § 6 første ledd.

---

² Se Rundskriv Q-19/2012 side 6

§ 7 Forbindelse med omverdenen

Bufdir støtter forslaget om at det kan treffes vedtak om at pasient og bruker ikke skal få ha besøk av en bestemt person eller at det kan være personale til stede ved besøk, dersom det er nødvendig ut fra formålet med oppholdet, herunder ved begrunnet mistanke om at personen vil medbringe legemidler, rusmidler, skadelige stoffer eller farlig gjenstand. Vi er også enig i forslaget om at pasientens og brukers kommunikasjonsmidler kan beslaglegges om kamera eller lydbåndfunksjon gjør dette nødvendig av hensyn til medpasienter eller brukers eller ansattes personvern.

Vi foreslår at begrepet «restriksjoner» erstattes med begrepet «inngrep» i femte ledd.

§ 8 Kroppsvisitasjon og ransaking av pasient og brukers rom og eiendeler

Det foreslås å åpne for rutinemessig kroppsvisitasjon og undersøkelse av eiendeler ved adkomst til institusjonen for å forhindre innføring av legemidler, rusmidler, skadelige stoffer eller farlige gjenstander, når dette er nødvendig for å oppnå formålet med oppholdet. I liket med departementet er Bufdir i tvil, men ser at både behandlingsmessige behov, hensynet til andre pasienter og brukere og drift- og sikkerhetsmessige behov kan begrunne at det gis slik adgang. På den annen side er kroppsvisitasjon og undersøkelse av eiendeler inngripende tiltak, og vil kreve at institusjonene foretar grundige vurderinger om og i hvilken utrekning det er behov for slike tiltak. Det bør tydeliggjøres i merknadene hva som menes med «adkomst». Omfatter det tilfeller utover inntak/innleggelse? For eksempel etter permisjoner?

Departementet foreslår at kroppsvisitasjon og ransaking av pasienter innlagt med hjemmel helse- og omsorgstjensteloven §§ 10-2 og 10-3 om nødvendig skal kunne gjennomføres med tvang. Slik Bufdir forstår det, menes «tvang» her makt. Før det åpnes for en slik adgang, mener Bufdir det bør utredes/undersøkes om det er behov for en slik regel av sikkerhetsmessige hensyn.

§ 10 Tvang i akutte nødsituasjoner

Som det vises til i rapporten er tvang i akutte nødsituasjoner faktiske handlinger, noe som betyr at avgjørelsen tas av den/de som er til stede i situasjonen og utfører handlingen. Dette er etter vår vurdering ikke forenelig med kravet om at det kun er institusjonens leder eller den lederen gir fullmakt som skal avgjøre bruk av kortvarig fastholding. Vi foreslår derfor at dette kravet tas ut av bestemmelsen.

§ 13 Registering, underretning og fortløpende vurdering av vedtak

Det bør vurderes om rettssikkerhetshensyn tilsier at også avgjørelse om tilbakeføre pasient innlagt etter § 10-2, 10-3 og 10-4 mot sin vilje, bør protokollføres. Tilsvarende når det besluttes at rusmiddeltesting skal gjennomføres.

Med hilsen

Mari Trommald (e.f)
direktør

Hege Hovland Malterud
avdelingsdirektør

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet signatur.